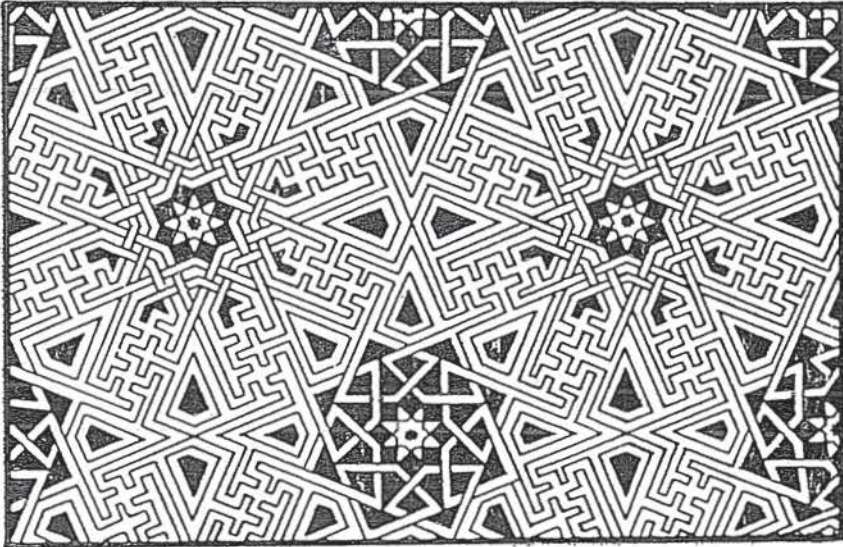

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

6. Millî Mevlânâ Kongresi

(TEBLİĞLER)

24 - 25 MAYIS 1992

KONYA

HADİS BİLGİNİ OLARAK MEVLÂNÂ

Prof. Dr. Abdülkadir KARAHAN

Adı ve eserleri yediyüz yılı aşkın bir zamandanberi İslâm-Türk ilim, fikir ve edebiyatında bir bayrak gibi dalgalanan, bu alanlarda şöhret ve nüfuzları günümüze kadar gönül sahipleri arasında saygı ve sevgiden örülmüş haleler içinde etkilerini sürdürenlerin baş köşesinde Mevlânâ Celâleddin Rûmî (1207-1273)'nin mevkiî vardır.

Bir taraftan tasavvuf inancının mümtaz şairi, çağının İslâm kültürünün müstesna aydını, diğer taraftan İslâmî ilimlerin ve özellikle hadîs-i şerif konularının imrenilmeğe değer bilgini, insanlara bilgi ve tecrübesini öğütler, hikâyeler, vaazlar ve sohbetlerle en güzel uslûp içinde ifadeye muktedir rehber niteliklerini yüksek kişiliğinde bir arada bulunduran bu büyük şahsiyetin, bizde, şimdiye kadar üzerinde az durulmuş bir yönü, onun hadîs bilginliğidir, denebilir.

Gerek Doğuda, gerekse Batıda, Mevlânâ konusunda ve özellikle onun göz kamaştırıcı eserleri üzerinde bir çok çalışmalar yapılmış, Divan-ı Kebir'inden başlayarak Mesnevî Manevî'sine, Fih mâ Fih'ten Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbat'ma kadar alanlarının ön plandaki düygu ve düşüncenin en üst düzeydeki edebî ve ilmi mahsulleri hem defalarca yayımlanmış, hem de o yolda monografiler, inceleme ve araştırmalar kamuoyuna ve bilgi dünyasına sunulmuştur.

Mevlânâ sadece İslâmî ilimlerde bir hadîs bilgini olarak gözükmez. O Kur'an-ı Azimü's-şan ve o mukaddes kitabımızın yorumlarını kapsayan tefsir'de, hattâ İslâm hukukunu oluşturan Fıkh'ta da eskilerin dediği tarzda "yed-i tulâ" sahibî idi. Bu bilimlerin de, bir uzmanı kadar yetkili ve yetenekli olduğunu eserleri ispata yeterlidir.

Müslüman dünyası için Allah (C.C.)'in Kitab'ından sonra ikinci kaynağı oluşturan Sünnet ve bunun en güçlü ve yaygın kolu olan Hadis ilminde de ne kadar bilgili olduğu ve sırası geldiğinde de yetki ile bundan ne ölçüde yararlandığı eserlerinde görülmektedir. Bu

bakımdan Mevlânâ'nın bu açıdan da incelenmesi ve bu konuda da tesbitlerin yapılması, her halde, hayırlı olacaktır. Önceden söylemeliyiz ki : 20 dakikalık bir bildirinin sınırları, istenen ve beklenen bir plan içinde, doyurucu nitelikte konuşmak güçtür. Biz sadece bazı görüşlerimizi söylemek ve bir kaç misal vermekle yetineceğiz. Bir iddiamızın olmadığını da ayrıca belirtmek isteriz.

Mevlânâ'nın hadis bilimindeki şahsiyetini, özellikle, onun iki eserinde daha sarih olarak müşahede etmekteyiz. Bunlar 26.000 beyte yaklaşan büyük eseri **Mesnevî** ile İslâmî ilimlerdeki engin görüşlerini kapsayan ve vaaz ve nasihatlerden oluşan **Mecâlis-i Seb'a** (**Yedi Meclis**)'dir. Bunlarla beraber diğer eserlerinde de hadislerden alınmış ilhamlar vardır. Esasen onun gibi daha çocukluğunda baba ocağında din terbiyesi ve bilgisini almağa başlamış, sonra da zamanının medrese ilimlerini hakkıyla öğrenmiş bir zat için bu tabii idi de.

Mesnevî'deki bir çok beyitte, ekseriyeti sahih olan bir hayli hadise tesadüf edilmekte, veya bu değerdeki hadislere telmihlerde bulunulmaktadır. Şüphesiz hadis metinlerinin aslı Arapça olduğu ve **Mesnevî**'nin Farsça kaleme alındığı veya söylenip yazdırıldığı unutulmazsa burada söz konusunun hadisin anlamından, meâlinden ibaret olduğu elbette anlaşılır. Bazan da hadis metninden bir veya bir kaç kelimenin nakledildiği de olur. Kaynaklar arasında bazan **Buhârî** ve **Müslim** gibi **Kütüb-i Sitte** (**Altı-Temel-Kitap**)'nin ilki iki Sahih'inden yararlandığı görülür. Bazan da **Camîu's-Sağîr**, **Künûzü'l-Hakayık** veya **Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i** gibi değerli hadis toplamalarına başvurulduğu anlaşılmaktadır.

Mecâlis-i Seb'a, epeyce şiir parçaları ihtiva ettiği gibi burada 40'tan fazla hadis-i şerife de işarette bulunmaktadır. Bunun hadisleri de, genellikle, **Müslim**, **Camîu's-Sağîr**, **Künûzü'l-Hakayık**, **Sefinetü'l-Bihar** gibi kaynaklarda yer alanlardan ıktıbastır.

Önceleri **Veled Çelebi İzbudak'ın Mektubu**, **Nafiz Uzluk'un Mukaddemesi** ve **Mevlânâ'nın yaşayışını** bildiren biyografisi baştafına alınan **Mecâlis-i Seb'a**, **Mevlânâ'nın Yedi Öğüdü** adı altında **M. Hulusi** tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (İstanbul, 1937). Sonraları **Abd'ülbâki Gölpınarlı Mecâlis-i Seb'a** (**Yedi Meclis**) ünvanıyla onu "çeviren ve hazırlayan" olarak yayınlamıştır. Daha sonra da **Fihî Mâ Fih** ve **Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler** (imlâ eserin kapağında kinin aynıdır) yine onun kalemıyla "Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi"nde yer almıştır (İstanbul, 1972).

Mevlânâ'nın yedi vaaz ve nasihatından oluşan bu eser, büyük mutasavvıf - düşünürün, aile geleneğinin devam ettiği ve kendisinin

ders verdiği, halkı aydınlatmak için vaazlarda bulunduğu dönemin mahsulüdür. Bilindiği üzere onun babası, Sultanü'l-ulemâ Bahaeddin Muhammed Veled (vefatı 1231), Belh'te müderris ve vaiz idi. Ben, Afganistan seyahatlerimden birinde, Kâbil'den uçakla Herat'a, oradan da Mezar-ı Şerif'e gitmiş, bu arada Belhi' da ziyarette bulunmuş, hattâ Bahaeddin Veled'in ders okuttuğu belirtilen köye kadar da "bir general ile- uzanmıştım (1973).

Bir vaiz ve müderris çocuğunun, babasından başlayarak aldığı dinî terbiye ve öğretimin tabii sonucu olarak, bir süre için de olsa, aynı mesleğe devamı, çok defa bilinen ve görünen bir durumdur. Esasen kaynaklar da Mevlânâ'nın ilk zamanlarda, Konya'da, ders verdiğini, vaaz ettiğini kaydederler.

Sipeh-sâlâr, "Mevlânâ'nın, kendi şehrimde bulunsaydım ders okutmak, kitaplar tasnif etmek, vaaz ve nasihatte bulunmakla meşgul olurdu" dediğini yazar ve o büyük bilginin: "Şiire, Anadolu halkının isteğiyle devam ettiğini" sözlerine eklediğini de belirtir. Bu sözler, Mevlânâ'nın Fihî mâ Fih eserinde de mevcuttur. Mevlânâ, bir şiirinde de, bu vaaz verışı şu anlamda bir beyitle ifadelendirmiştir: "Ülkenin zahidi idim; minberde vaaz ederdim. Gönül kazası beni, sana karşı ellerini çırpan bir âşık etti".

Mevlânâ'nın hadis ilmindeki yetki ve yeteneğine bir misal olmak üzere Eflâki'deki bir kayde işaret edilebilir. Onun belirttiğine göre: Mevlânâ bir gün - hadis ilminde ünlü bilgin ve mutasavvif - Sadreddin (Konevi)'nin ziyaretine gider. Bu sıra o zat, hadis okutmakta imiş. Mevlânâ gelince de dersi ona bırakmış. Bu gibi kayıtlar, şair-mütefekkirimizin hadis ilmindeki gücüne, bilgisine birer açık delil niteliğindedir. Kaynaklar yine Mevlânâ'nın bazı devlet ricali, dostları ve ilim adamlarının ricalarını kırmayarak, meselâ bir cuma günü, vaaz ve nasihatte bulunduğu da temas etmişlerdir. Yine kaynaklar, Şems'in Konya'ya gelişinden ve Mevlânâ ile aynı görüşleri paylaşmakta birbirlerini çok fazla takdir edişlerinden sonra vaaz vermediği, ders okutmayı bıraktığını, ancak müstesna durumlarda ve kıramayacağı zatların dileklerini reddetmemek için, bir kaç defa kürsüye çıkıp vaazda bulunduğunu da açıklarlar.

Mecâlis'te mevcut vaazlara, usulüne uygun olarak, seci'li bir hutbe ile başlanır. Malûm gelenek çerçevesinde "hamd ve senâ" başta gelir. Onu "salât ve selâm" izler. Sonra "çehar-yâr-ı güzîn'e (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali) işaret olunur. Bunu müteâkip bir hadis-i şerif okunur ve onun yorumu yapılır. Meselâ 5. Meclis'te" Allah irfanın nuruyla nurlandırısın konusunda Hz. Pey-

gamber (S.A.S.)'in şu anlamdaki hadisleri nakledildikten sonra bir şiir parçası gelir. Bugün de uygulanabilecek olan sözler dikkat çeker.

Hadis'in meâli şöyledir :

"Bilgi gönüllerin yaşayışıdır. Kullukta bulunmak, ibadet etmek suçlara kefarettir. İnsanlar iki çeşittir: Halkı yetiştirip geliştiren Allah'a mensup bilgin ve kurtuluş yolunda bir şey belleyip öğrenen, bilgi elde etmeğe çalışan kişi. İnsanların bu iki çeşidinden gayrisi, hayvanların yüzüne gözüne konan küçük sineklerdir. Cennet bahçelerinde yayılın, gezip tozun... Cennet bahçeleri nereleridir? diye sorulunca, dedi ki: zikir halkalarıdır. Oralarda gezip tozmak ne demektir denince de: duâya kendini vermek, duâ etmek. Kim bilgiyi ve bilginleri severse onun yanlış işleri, yanılarak işlediği küçük suçları hiç yazılmaz..."

Az sonra da şu güzel Mevlânâ sözleri :

Meydan geniş, fakat meydanda dolaşacak yer yok;
Âlemin ahvâlı bildiğin gibi değil.
Görünüşte erlere benzerler ama
Özlerinde Müslümanlığın konusu bile yok.

Mecâlis-i Seb'a'da hadisler açıklanırken âyetler, başka hadisler, konuya uygun hikâyeler de söze konu olmaktadır. Böylece hadis-i şerifler, bir çok defa, kıssalar, hikâyeler ve benzerleri ile süslendirilmektedir. Fakat daima bir seviye korunmakta, ancak halkın anlayabileceği, kavrayabileceği tarzda anlatılma hususu da göz ardı edilmemektedir. Mevlânâ, çoğunlukla, sanatı halkın hizmetine sunmağı arzulamıştır. Mecâlis'teki hadislerin açıklanışı şu hususlara bağlanabilmektedir :

Toplumun bozulma zamanlarında korunma çareleri; - suçlulardan kurtulup çekinme sınırına giriş; - inanç kudreti; - hayra kendini adama; - bilginin değeri; - gaflete dalış; - aklın önemi..

Eserde yorumlanan hadislerden ayrı olarak künk hadis daha yer almaktadır. Mecâlis'te şerhedilen hadislerden bir kaçının meâlîni burada zikredebiliriz :

— Ben savaş Peygamberiyim; savaşla gönderildim. Ekin ekmek için gönderilmedim.

— Gerçekten Ulu Allah (C.C.) güzeldir. Güzelliği sever. Ve kullunun üstünde verdiği nimetin eserini görmeği sever.

— İşlerin hayırlısı, ortalama olanlardır.

— Allah (C.C.) gerçekten inanmış kulunun tevbesini sever.

— Dünya âhiretin tarlasıdır.

Mevlânâ inceleme ve araştırmaları konusunda bir otorite olan ve bizim 1970'lerde bir kaç defa İran'da, bir sefer'de Konya'da görüş-tüğümüz, muazzam denmeğe değer çalışmalarını eliyle, olduğumuz yere getirmek zahmetine katlanan Prof. Bediuz-zaman Fûruzanifer'-in Ahâdis-i Mesnevî incelemesini, bu husustaki "cem" ve tevdii gay-reti'nin takdire şayan bir örneği olarak görmekteyiz. (Ş. 1334). Mev-lânâ'nın Mesnevî'de faydalandığı hadisleri ve bunları nereden aldığı tesbit eden bu çalışmadan yararlanarak bir kaç nümune de, sa-dece anlamlarını alarak, burada belirteceğiz :

— İyilik ettiğinin şerrinden sakın. (El-Menhecü'l-Kavi).

— Vatan sevgisi, imandandır (Sefinetü'l-Bihar).

— Dünya âhiretin ekin yeridir (Kübüzü'l-Hakayık).

— Hiç biriniz kendi nefsi için sevdiğini mümin (kardeşi için de sevmedikçe -gerçek- mümin olmaz (Buhari, Müslim v.b.).

— Hikmet, mü'minin yitigidir. Nerde bulursa alır (Camiu's-Sa-ğır).

— Asıl zenginlik, mal-mülk çokluğundan değildir. Gerçek zen-ginlik ancak, gönül zenginliğidir (Camiu's-Sağır).

— Allah (C.C.) insanlara acımayana, merhamet etmez (Buhari).

Mesnevî'de, âyet-i kerimelere de işaret vardır. Fakat sayı baki-mından hadisler kadar çok değildir. Bir çok defa hadis şeriflere işaret edilmek istenirken "Goft Peygamber = Peygamber söyledi, yahut Goft = söyledi" şeklinde bir söz de yer alır.

Hayli kısa olan ve yeterince müsâit olmayan bir zamana sıkıştı-rılan bu çalışmanın sonunda söylemek istediğimiz şudur : Mevlânâ Celâleddin Rûmî, sadece bir şair, bir mütefekkir, bir mutasavvıf, bir ilâhî aşk müterennimi olmakla yetinmemiştir. Bütün bu üstün-lüklere sahip bulunmakla beraber, o, aynı zamanda bir din bilgileri ve özellikle bir hadis biglinidir. O, sözlerinde, vaazlarında, yazılarında, sırası geldiğinde, bu hadis bilginliğinin başarılı, etkileyici, güzel örneklerini vermiştir.